

vő” csatatérhez képest ő délebbre teszi a csata helyszínét, a Majs melletti lankákon feltételezi az oszmán arcvonalat. Az ottani domborzati viszonyok közepette hadászatiilag indokolt volt a Brodarics alapján rekonstruált csatarend, még ha valójában az oszmánok nyomasztó főlényben voltak is.

A szerző abban látja a magyar hadvezetés legnagyobb mulasztását, hogy feladta a Dráva vonalát, mert „1526-ban elég lett volna a magyaroknak a réveket szemmel tartani, s amíg lehet, Eszék várát őrizni.” Ahhoz azonban, hogy az átkelést meg tudják akadályozni, a Dráva déli oldalán is hídfővel kellett rendelkeznie a magyar hadvezetésnek. Erre azonban csak akkor lett volna reális esélye, ha ott komoly erődítményre tud támaszkodni. Az eddig előkerült forrásanyag alapján azonban egy 1472-ben kiadott oklevél említésén kívül nem tudunk arról, hogy Eszéken vár lett volna. Ebben is a castellum kifejezés szerepel, ami még valószínűtlenebbé teszi, hogy 1526-ban bármilyen erősség létezett volna a Dráva-parti településen. Ez újfent megerősíti azt a tényt, hogy a magyar hadvezetés igyekezett maxi-

málisan kihasználni egyébként rendkívül behatárolt lehetőségeit, és fel kell mentenünk azt a szerző által megfogalmazott vád alól, miszerint a magyaroknak Eszéknél kellett volna csatát vállalniuk.

A csata lefolyásáról élvezetes, stílusos leírást nyújt a szerző, és hasonlóképpen adja vissza Lajos király halálának körülményeit. Zárásképpen körbejárja azokat a közkeletű kérdéseket, hogy Szapolyai János miért késett a csatából, mekkora lehetett a Horvátország felől érkező Frangepán Kristóf hadserege, és az elemzésből kiderül, hogy Szapolyai nem tudatosan késett el, és a horvát alakulat sem tudta volna megváltoztatni a harc kimenetelét. Összességében megállapíthatjuk, hogy B. Szabó János kismonográfiájának köszönhetően 2006-ban a mohácsi csata évfordulójára mégiscsak született komoly tudományos eredmény, amelynek mindenképpen helye van a mára klasszikussá nemesedett, Perjés Géza és Szakály Ferenc nevével fémjelzett munkák mellett.

Varga Szabolcs

B. SZABÓ JÁNOS (SZERK.)

MOHÁCS

(Nemzet és emlékezet)

Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 636 o.

Az Osiris Kiadó „Nemzet és emlékezet” sorozatában jelent meg a Mohácsi csata problémakörét körüljáró kötet. Aki azt hinné, hogy egy csata történetének szakirodalmi nem lehet ki egy vaskos kötetet, nagyot téved. A magyar köztudatban és közgondolkodásban a Mohácsi csata illetve a mohácsi vész fogalma megkülönböztetett helyet foglal el, és korszakról korszakra átértékelődik. Nem véletlen, hogy már Lázár deák 1528-as térképén apró figurák jelzik a csata helyét.

A kötet szerencsére több, mint egy útközet bemutatása. A hadtörténelem egyáltalán nem azonosítható a csaták történetével, hiszen

könnyen belátható módon a kor hadszervezete, haditechnikája, mozgósítási gyakorlata, vezetési rendszere, taktikája és stratégiája, a politikai célok azok, amely koordináltak között a csatákat elhelyezni és értelmezni lehet. Egyébként a csataleírás önálló irodalmi műfajjá a XIX. században vált, s joggal mondhatjuk, nem a szakma, hanem a könyvkiadók és a közönség érdeklődése nyomán az iskolát Edward Shepherd Creasy műve, a „Fifteen Decisive Battles of the World” (1851) teremtette meg, amely negyven év alatt 38 kiadást ért meg. Nyugodtan állíthatjuk, hogy e műfajban Brodarics is maradandót alkotott, hiszen a legtöbb

közel egykorú forrás, s a hadtörténeti elemzések kivétel nélkül az ő Krakkóban, 1527-ben megjelent „bestsellerjét” követik, s leírása anynyira hatásos, hogy forrásértékén a történések a mai napig vitatkoznak.

A kötet „Források” című fejezetében először a keresztény kútfők következnek: Antonio de Burgio pápai követ és II. Lajos magyar király levelei, s válogatás a kor vonatkozó diplomáciai levelezéséből. Külön alfejezetben kapnak helyet az első beszámolók a csatáról (G. da Burgio, Frangepán Kristóf, Bebek János, Werbőczy István, Brodarics István, Mária királyné, Ferdinánd osztrák főherceg, Antonio Boemo, Victor Barbagio és Zacaria Valaresso, Johannes Verzelius, valamint névtelen levelei, a pápai konzisztórium jegyzőkönyve, spanyol államtanácsai és lengyel kancelláriai iratok.

A csatáról alkotott képünket azonban sokkal inkább a csatára visszatekintő források határozták meg, így Brodarics Igaz története, Sperfogel Konrád lőcsei városi tanácsos naplója és sok későbbi írás Paolo Gioviótól Szerémi Györgyön át Istvánffy Miklósig. Értethető okokból alapvetően fontosak az oszmán források is, amelyek régóta gondos magyar fordításban is hozzáférhetőek: a budai hadjárat állomásainak leírása, Szulejmán szultán győzelmi jelentései, Kemálpaszazáde Mohács-náméja, Ferdi „Szulejmán szultán története”, Lutfi pasa „Oszmán-ház története”, Dzelalzáde Musztafa „Országok osztályai” című műve, Kjátib Mohammed Záim „Történetek gyűjteménye”, illetve ezek értelemszerűen vonatkozó részletei. Négy tanulmány csak a mohácsi csatát, illetve a tömegsírok helyének régészeti kutatásával foglalkozik.

Nem kevésbé izgalmas „A tudományos emlékezet” című fejezet, hiszen itt olvashatók egymás mellett azok a történeti interpretációk, amelyek máig meghatározzák képünket, s vitáinkat a csatáról, s részben a „szulejmáni ajánlat” kérdéséről, (Gyalóky Jenő, Perjés Géza, Kubinyi András, Fodor Pál, E. Kovács Péter, Feridun M. Emecen). A török szerző írásának érdekessége, hogy a függelékben, a hadjáratban résztvevő oszmán államférfiak és vezérek listája mellett Fodor Pál fordításában olvasható egy nem ismert defter, amely a portai zsoldosok/janicsárok fegyver- és hadianyaglistáját tartalmazza az ütközet előtt. Ebből egyértelműen kiderül, hogy a janicsárok számára 4000 puskát (amiből ezer kiváló minő-

ségű), 60 szakállast, valamint 3 millió golyót hoztak, továbbá 200 golyóöntő formát, ami a török erőfölényt immár adathalható formában is bizonyítja. Az interpretációk ütköztetéséről Gyáni Gábor tollából olvasható a Hadtörténelmi Közlemények 2006-os évfolyamában egy provokatív írás, amiről most, a forrásokkal és elemzésekkel a kézben, bárki tovább gondolkozhat.

Az olvasó számára nem kevésbé izgalmas a „Közéleti és népi emlékezet” című fejezet, hiszen ebben található meg a csatának a politikai és közéleti emlékezetben, ünnepekben, elmélkedésekben tetten érhető utóélete. A válogatás 1526-tól egészen napjainkig ad találó szemelvényeket arról, hogy a gondolkodók (és kevésbé gondolkodók) miként próbáltak támpontot találni koruk aktuális problémáira, saját politikai terveikhez a csata képének felidézésével. A névsor ismét impozáns Luther Mártontól, Pázmány Péteren, Evlia Cselebin, Batsányi Jánoson, Kölcsey Ferencen, Vörösmarty Mihályon, Eötvös Józsefen, Ady Endrén át Ortutay Gyuláig.

A magyarországi historiográfia sajátos, de rendkívül fontos, a medievisztikán messze túlmutató jelentőségű fejezete volt az 1960-as és 1970-es évek Mohács-vitája, amelyet Nemeskürty István „Ez történt Mohács után” c. könyve indított el, megszólalattva a korabeli értelmiséget, Gyurkó Lászlót, Perjés Gézát, Szakály Ferencet, Klaniczay Gábort, Beke Katát vagy Vekerdly Lászlót. A kötetbe, mely így is impozáns vastagságúvá hízott, értelemszerűen nem kerülhetett be mindenki, aki a mohácsi témakörben érintetté vált. Bizton állítható, hogy a szerkesztő átgondolt válogatása és szöveggondozása eredményeként érdeklődők széles körének, nem utolsósorban a közép- és felsőoktatásban tanítók és tanulók számára ajánlható rendkívül hasznos és gondolatébresztő munkává kerekedett. A kötetet a sorozat gyakorlatának megfelelően bőséges, válogatott, számos új, esetleg elfelejtett szakirodalmi tételt felvonultató hűszódalas bibliográfia zárja.

A csata kimenetelét illetően nincsen vita a történészek között, de hogy mi idézte elő, hogyan folyt le az ütközet, mennyire voltak elkerülhetetlenek a bekövetkezett következmények – nos erről még évszázadokig folytatódik a vita.

Amit biztosan tudunk, az annyi, hogy Szent János fejevételének napján a délután két

órától sötétedésig tartó csatában gyakorlatilag az egész magyar hadsereg megsemmisült. El-esett a király, 28 főúr és nagybirtokos, 7 főpap, vagy 500 nemes, 10 000 gyalogos és 4 000 lovas. A csata következményeként pe-

dig elbukott a középkori magyar állam és kezdetét vette a súlyos következményeit mindmáig éreztető török hódítás.

Veszprémy László

VÉGH FERENC

BIRODALMAK HATÁRÁN – A BALATON PARTJÁN

Keszthely végvárváros a XVI–XVII. században

(Historiaantik Könyvesház Kiadó, Budapest 2007. 349 o.)

A közösségformálás egyik igen fontos eszköze a közös múlt emlékeinek megismeretése, s az így kialakult hagyományok ápolása. Nem véletlen tehát, hogy az utóbbi egy-másfél évtizedben megszorodtak azok a munkák, amelyekben legtöbb esetben lelkes amatőrök (például volt általános iskolai történelemtanárok) egy-egy város, vagy – egyre gyakrabban – község, falu történetének feldolgozását tűzték ki maguk elé célul. Sajnos emiatt, kiegészítve Benda Gyula 1986-ban megjelent sorait, nem csupán a helytörténetírás presztízse igen alacsony ma is, de – tisztelet a kivételnek – jórészt színvonaluk sem üti meg a kívánt vagy elvárható szintet. Magasan kiemelkedik azonban e munkák közül Véghe Ferenc Keszthely XVI–XVII. századi történetéről megjelent monográfiája, mert bár ez esetben is a lokálpatriotizmus vezetett el az alapos kutatáshoz, eredménye azonban magas színvonalú történeti értekezés lett, mely megérdemelten kiadásra is került és a PhD fokozat megszerzését eredményezte.

A Szerző olyan időszak megírására vállalkozott, amelyet a helytörténeti művek jó része pár oldalban foglal csak össze, a téma feldolgozásának módja és ezek eredményei pedig messze túlmutatnak Keszthely koraiújkori történetének bemutatásán.

Véghe Ferenc először is bevezetőjében rövid áttekintést ad mindazokról a munkákról, amelyek ezidáig Keszthely történetével foglalkoznak. Külön alfejezetet szentel az általa feldolgozott forrásoknak. Így képet alkotha-

tunk arról, hogy a téma pontos bemutatásához a központi szervek levéltáraitól, az egyházi és vármegyei iratokon át egészen a különböző családi levéltárakig milyen széles körben folytatta kutatásait. A bevezetés utolsó alfejezetében a Szerző bemutatja, hogy hogyan építette fel értekezése szerkezetét.

A monográfia első része a keszthelyi prezidiális mezőváros vagy végvárváros török kori eseménytörténetét foglalja össze. Az 1600-ig a gersei Pethő család birtokai közé számító oppidum a XVI. század közepén vált az oszmánellenes végvárrendszer egyik elemévé. Veszprém 1552. június 1-jei elestével a még formálódó győri végvidék egyik meghatározó, királyi katonaság által megszállt tagja veszett el. Ifjabb Pethő János áldozatvállalásának és kivételes felelősségérzetének köszönhetően az immár határzónába került mezőváros központjában még 1548-ban üresen hagyott, kőből épült ferences kolostort őrhelyül alakították. Az őrséget a család magánkatonasága adta, a Dunántúl más földesúri erősségeihez (Szigliget, Csobánc, Devecser, Hegyesd) hasonlóan, amelyeket a felügyeletükkel megbízott nádor, illetve országos (1563-tól kerületi) főkapitányok hadiadóból kiállított katonasága egészített ki alkalmanként.

Keszthely végvárrendszerben betöltött szerepe Szigetvár 1566. évi elestével változott meg, mutat rá a Szerző, hiszen a kanizsai végvidék megszervezésével megbízott tarkői Tahy Ferenc még az abban az esztendőben megtartott várszemléjén a kolostor-őrhely